

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

 <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87340.1413>

Presenting an Optimal Model of Regional Development Based on Structure Analysis Approach (Case study: Bojnord)

Ramzanali Naderi Mayvan¹

**Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Kosar
University of Bojnord, Bojnord, Iran**

Received: 18 March 2024 Revised: 11 July 2024 Accepted: 27 August 2024

Abstract

Today, planners have paid special attention to regional planning as an efficient strategy to alleviate regional inequalities and imbalances. Therefore, this paper aims to design a regional development planning model for Bojnord based on a structure analysis approach. In this applied research, which is descriptive-survey in nature, an exploratory-mixed approach has been adopted. The statistical population in the qualitative section includes experts and officials of Bojnord City, of whom a sample of 20 was selected using the purposeful sampling method. In the quantitative section, the population consisted of all citizens over 25 years of age from which a sample of 384 people was selected using the available sampling method by determining the sample size in unlimited communities. The data collection tool is an interview and a researcher-made questionnaire. In the qualitative section, Grounded Theory and MAXQDA were used for coding interviews. The index was finalized using the Delphi technique. In the quantitative section, relationships between variables were assessed by the analysis of the structural equation modeling using Lisrel software. The findings show that the most important planning criteria for the regional development of Bojnord consist of 6 main factors (economic, social, natural, political, management and infrastructural) and 40 sub-factors. Therefore, in the optimal model for the sustainable development of the region, social factors (with an impact factor of 0.54), natural factors (impact factor of 0.71) as causal factors (infrastructure with an impact factor of 0.64), as background conditions, have a positive impact on strategies (political factors). In other words, the more suitable these factors are, the higher the regional development planning will be. Moreover, the management factor improves the relationship between causal factors and strategies with an impact factor of 0.64, and plays a mediating role in this regard. Finally, in the regional development planning of Bojnord City, the development of strategies with a significant impact factor of 0.85 will contribute to the development of the economic conditions of Bojnord City in North Khorasan province.

Keywords: Optimal model, Regional development; Structure analysis, Bojnord

1. Corresponding Author; Email: dr.naderi@kub.ac.ir

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

 <https://doi.org/10.22067/jgrd.2024.87340.1413>

مقاله پژوهشی

مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال بیست و دوم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳، شماره پیاپی ۴۷

ارائه الگوی بهینه توسعه منطقه‌ای با رویکرد تحلیل ساختار (مطالعه موردی: شهرستان بجنورد)

رمضانعلی نادری مایوان (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران)

dr.naderi@kub.ac.ir

صص ۲۶۱-۲۲۹

چکیده

امروزه برنامه‌ریزان به برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای کاهش نابرابری‌ها و نبود تعادل منطقه‌ای، همچون یک راهبرد کارآمد توجه می‌کنند. بنابراین، هدف این پژوهش طراحی الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع، توصیفی-پیمایشی با رویکرد آمیخته اکتشافی انجام شده است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل کارشناسان و مسئولین شهرستان بجنورد است که از روش نمونه‌گیری هدفمند، ۲۰ نفر انتخاب شده و در بخش کمی، کلیه شهروندان بالای ۲۵ سال به روش نمونه‌گیری در دسترس به تعداد ۳۸۴ نفر از طریق تعیین حجم نمونه در جوامع نامحدود انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مصاحبه و پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده است. در بخش کیفی و مصاحبه‌ها با روش نظریه زمینه‌ای^۱ و به کمک نرم‌افزار مکس کیودا^۲ کدگذاری شد و به روش تکنیک دلفی^۳ نهایی‌سازی شاخص انجام شده است و در بخش کمی با تحلیل مدلیابی معادلات ساختاری به کمک نرم‌افزار لیزرل^۴ اعتباریابی و روابط بین متغیرها مدل انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین عوامل برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان

1. Grounded Theory
2. MAXQDA
3. Delphi Technique
4. Lisrel

تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸

بجنورد شامل ۶ عامل اصلی (اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، سیاسی، مدیریتی و زیرساختی) و ۴۰ زیرعامل است. بنابراین، در الگوی بهینه مناسب توسعه پایدار منطقه، عوامل (اجتماعی (با ضریب تأثیر ۰/۵۴)، طبیعی (۰/۷۱)) به عنوان عوامل علی و عوامل (زیرساختی با ضریب تأثیر ۰/۶۴)) به عنوان شرایط زمینه‌ای تأثیر مثبت و مستقیمی بر راهبردها (عوامل سیاسی) دارند. به عبارتی هرچقدر میزان این عوامل بالاتر و مناسب‌تر باشد، برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در سطح بالاتری خواهد بود. همچنین، عامل (مدیریتی) به عنوان عوامل مداخله‌گر، رابطه بین عوامل علی و راهبردها را با ضریب تأثیر ۰/۶۴) بهبود می‌بخشد و نقش میانجی بازی می‌کند. در نهایت، توسعه راهبردها با ضریب تأثیر معنادار (۰/۸۵) در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد منجر به تبدیل شدن آنها به شرایط اقتصادی مناسب شهرستان بجنورد در استان خراسان شمالی خواهد شد.

واژگان کلیدی: الگوی بهینه، توسعه منطقه‌ای، تحلیل ساختار، شهرستان بجنورد.

۱. مقدمه

با پیشرفت جهانی‌شدن و تعاملات بین شهرها در سطح جهان، منطقه به واحدی اساسی برای عبور از گلوگاه توسعه تبدیل می‌شود و در حال تبدیل شدن به سیستم پیچیده‌ای است که از جریان‌های مختلف جدایی‌ناپذیر است (شن^۱ و همکاران، ۲۰۲۳، ص. ۱). «بدین خاطر توجه به برنامه‌ریزی منطقه‌ای به منظور کاهش نابرابری‌ها و عدم تعادل منطقه‌ای مورد توجه فراوان قرار گرفته است» (پریزاد و میرزاده، ۱۳۹۷، ص. ۱۸۰) و ایجاد تعادل بین مناطق در زمینه توسعه اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و ... بسیار مهم است (وانگ^۲ و همکاران، ۲۰۲۳، ص. ۲). توسعه نامتعادل اجتماعی، اقتصادی، و زیست‌محیطی و نابرابری‌های منطقه‌ای به طور گسترده به عنوان مشکلات کلیدی در قرن بیست و یکم شناخته شده و توسط اهداف توسعه پایدار ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد مورد توجه قرار گرفته است (جیانگ و شی^۳، ۲۰۲۳، ص. ۱۱). میسرا معتقد است «هدف همه فرایندهای توسعه و به خصوص توسعه منطقه‌ای رفاه است. این قسمت از توسعه، نه فقط افزایش رفاه برحسب ارقام کلی را هدف قرار می‌دهد، بلکه توزیع عادلانه‌تر آن بین نواحی مختلف و گروه‌های مردم را نیز شامل می‌شود» (جعفری و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۲). درواقع،

1. shen
2. Wang
3. Jiang& Shi

توسعه متوازن در میان مناطق موضوعی است که دولت‌های سراسر جهان را به شدت نگران می‌کند و عدم تعادل توسعه در ابعاد مختلف آن همچنان یک مشکل جدی است؛ به‌طوری‌که شاخص‌های توسعه تفاوت‌های آشکاری را در توزیع جغرافیایی آن نشان می‌دهد (یانگ^۱ و همکاران، ۲۰۲۲، ص. ۱) و نتایج بسیاری از تحقیقات نشان‌دهنده این موضوع است که توسعه منطقه‌ای ابزار لازم در جهت پایداری جغرافیایی جمعیت و منابع مناطق مختلف سرزمینی است (شینوی^۲، ۲۰۱۸، ص. ۱۷۵. جیانگ و جیانگ^۳، ۲۰۲۴. هاموند^۴ و همکاران، ۲۰۲۴. لیدون^۵، ۱۹۹۳). توسعه منطقه‌ای مفهومی جدید در ادبیات برنامه‌ریزی است که هدف آن خلق چهارچوبی مناسب برای دستیابی به یک مفهوم باثبات در استانداردهای زندگی شهروندان است (آپوستولاچت^۶، ۲۰۱۴، ص. ۳۶). بدین‌سان می‌توان گفت که از بُعد اندیشه توسعه‌ای و از لحاظ محتوایی و تکامل زمانی، تئوری‌ها و مفاهیم توسعه منطقه‌ای و محلی روندی را طی کرده‌اند که از تئوری‌های نئوکلاسیک رشد همگرایی منطقه‌ای و محلی به تئوری‌های مؤخرتر توسعه منطقه‌ای و محلی همچون توسعه پایدار منطقه‌ای و محلی، توسعه در نزا، مناطق یادگیری و نهادگرایی حرکت کرده‌اند (فرجی‌راد و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۲۹). برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای نقش مهمی در طرح‌های توسعه کشورهای اروپایی ایفا می‌کند که در این زمینه کشور انگلستان پیشتاز است و برنامه‌ریزان این کشور سعی کرده‌اند یک تغییر قابل‌توجه از یک سیستم مبتنی بر توسعه به سمت یک سیستم مبتنی بر برنامه دست یابند (لئون^۷ و همکاران، ۲۰۱۰، ص. ۹۰۶). درواقع، برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای به شیوه امروزی به‌عنوان یک سیاست در نیمه قرن دوم قرن نوزدهم در اروپا و آمریکای شمالی با هدف تحکیم بازارهای ملی، گسترش ناسیونالیسم و توسعه سریع صنعتی در مکان‌های مستعد رواج پیدا کرد (سوجا^۸، ۲۰۰۹، ص. ۲۶۲). در این زمینه نتایج اکثر تحقیقاتی که انجام شده نشان داده است که برنامه‌ریزی منطقه‌ای یعنی استفاده از قابلیت‌ها

1. Yang
2. Shenoy
3. Jiang&Jiang
4. Hamond
5. Lyddon
6. Apostolachet
7. Leonie
8. Soja

و ظرفیت‌های منابع محلی برای افزایش رفاه اجتماعی و بهبود شاخص‌های توسعه اقتصادی منطقه است (سوزانتو^۱، ۲۰۱۵، ص. ۷۶؛ بروناتا^۲، ۲۰۱۸؛ بروناتا، ۲۰۱۴، ص. ۱۵۴). با این شرایط یکی از محورهای اطلاعاتی لازم جهت برنامه‌ریزی صحیح ملی و منطقه‌ای، آگاهی از توانمندی‌های بخش‌های متعدد در مناطق مختلف است. لذا، تعیین موقعیت و جایگاه مناطق مختلف در تقسیم کار و اقتصاد توسعه ملی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (شیخ‌الاسلامی و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۵۷). به‌طوری‌که نتایج تحقیق کوپوس^۳ و همکاران (۲۰۲۳) نشان داد «که توسعه منطقه شهرمحور می‌تواند اثرگذاری بیشتری بر روند توسعه نسبت به برنامه‌ریزی جزء به جزء (شهر و روستا جدا) دارد» (کوپاس و همکاران، ۲۰۲۳، ص. ۳۸۶). همچنین، با افزایش سرعت تغییر و تحولات توسعه در عرصه جهانی، برنامه‌ریزی در تمام سطوح از فراملی تا محلی دچار مسائلی شده که اگر نتواند با سرعت تحولات خود را وفق دهد، اهداف اصلی برنامه‌ریزی محقق نمی‌شود (بزاززاده و همکاران، ۱۳۹۳، ص. ۸۰). درواقع، مناطق شهری و روستایی امروزه در محیطی با پیچیدگی زیاد و تغییرات سریع زندگی می‌کنند و روش‌های سنتی در تعبیر و درک برای توسعه این محیط‌های جمعی با توجه به سرعت بالای تغییرات آنها، کارایی خود را از دست داده‌اند. بنابراین، ضرورت به‌کارگیری روش‌ها و فنون جدید برای توسعه آینده این مناطق امری اجتناب‌ناپذیر است (شکوهی و شاکرمی، ۱۳۹۷، ص. ۴۹) و یکی از استراتژی‌های مهم در این زمینه، داشتن طرح و برنامه برای آینده است. لذا، سیاستمداران شهری و منطقه‌ای نیاز به رویکردها و روش‌های جدیدی برای پیش‌بینی و بسترسازی برای توسعه مناطق و شهرها در آینده دارند (ماروین^۴، ۲۰۰۲، ص. ۷۶۱). درواقع، تغییرات چنان غافلگیرکننده و برق‌آسا از راه می‌رسند که کوچک‌ترین کم‌توجهی به آن می‌تواند به بهای گزاف غافلگیری راهبردی در همه عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمام شود. در این محیط سرشار از تغییر و بی‌ثباتی و آکنده از عدم قطعیت‌ها، تنها رویکرد و سیاستی که احتمال کسب موفقیت بیشتری دارد، تلاش برای معماری آینده است؛ اگرچه این تلاش همواره با خطرپذیری فراوان قرین بوده

-
1. Susanto
 2. Brunetta
 3. Copus
 4. Marvin

است به هر حال پذیرش این مخاطره به مراتب عاقلانه‌تر از نظاره‌گر بودن تحولات آینده است (رهنما و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۴۱). برای تدوین یک زیربنای علمی و منطقی جهت سیاست‌گذاری توسعه، لازم است ارزیابی جامعی پیرامون وضعیت پارامترهای اثرگذار بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیطی انجام شود (یو^۱ و همکاران، ۲۰۱۰، ص. ۱۲۱۸) و در این بین، یکی از راه‌های کارآمد و قابل‌اتکا که به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا مناسب‌ترین راه و منابع را جهت دستیابی به توسعه پایدار شهرها استفاده کنند و از مسیرهای با ریسک‌پذیری بالا صرف‌نظر کنند، دانش تحلیل ساختاری است؛ به‌طوری‌که قصد اصلی برنامه‌ریزان، اتخاذ تصمیم‌هایی استراتژیک است که برای همه آینده‌های ممکن به اندازه کافی خردمندانه و پابرجا باشند؛ اگر هنگام تدوین، ارائه الگو بهینه تفکری جدی صورت بگیرد، آنگاه اصلاً مهم نیست که در آینده چه اتفاقی قرار است که روی دهد؛ زیرا دولت، شرکت یا سازمان، در مقابل هر اتفاقی آماده است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۳).

در این میان، شهرستان بجنورد علی‌رغم وجود ظرفیت‌های متعدد اقلیمی، موقعیت مرزی، جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی فراوان، همچنان از محروم‌ترین شهرستان‌های کشور محسوب می‌شود. روند روبه‌رشد مهاجرت از روستاها به شهرها، نرخ بالای حاشیه‌نشینی (۷۰ هزار نفر) در بجنورد و شیروان، معضل آب شرب و آب کشاورزی، فاضلاب شهری، نرخ بالای بیکاری به‌ویژه جوانان تحصیل‌کرده و همچنین، روند روبه‌رشد مهاجرت به استان‌های هم‌جوار و استان‌های برخوردار کشور از مهم‌ترین پیامدهای شرایط نامطلوب اقتصادی و اشتغالی شهرستان به حساب می‌آید.

بنابراین، تحقیق حاضر به دنبال دستیابی به این اهداف است: ۱- شناسایی مهم‌ترین قابلیت‌های اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، سیاسی و فرهنگی شهرستان بجنورد ۲- شناسایی عوامل علی و زمینه‌ای اثرگذار بر توسعه شهرستان بجنورد به روش تحلیل ساختار ۳- ارائه الگوی بهینه توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد.

۲. پیشینه تحقیق

در زمینه توسعه منطقه‌ای در ایران و خارج از آن، تحقیقات بسیاری انجام شده است که در زیر به برخی از این موارد اشاره می‌شود:

بندرآبادی و خلیجی (۱۳۹۷) تحقیقی با عنوان «سنجش عدالت اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار در مناطق شهر تبریز» انجام دادند که نتایج تحقیق نشان داد: توزیع امکانات و خدمات در مناطق شهر تبریز متوازن و هماهنگ نیست؛ به‌طوری‌که مناطق ۳، ۸، ۶، از لحاظ برخورداری از جمیع امکانات و خدمات نسبت به دیگر مناطق در رتبه‌های یک تا سه قرار دارند.

پری‌زاده و میرزازاده (۱۳۹۷)، تحقیقی در زمینه «توسعه منطقه‌ای در ایران با رویکرد عدالت توزیعی» انجام دادند که نتایج تحقیق نشان داد: بین استان‌های کشور از نظر توسعه‌یافتگی، نابرابری‌هایی وجود دارد، به‌طوری‌که مقایسه استان‌ها در طول دوره‌های مختلف نشان از نابرابری توسعه مرکز نسبت به پیرامون دارد.

پتراکوس در سال ۲۰۰۹ با مطالعه نابرابری‌های منطقه‌ای در اتحادیه اروپا این سؤال را مطرح می‌کند که چرا به‌رغم وجود سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در سطح ملی و در سطح اتحادیه اروپا، همچنان میزان نابرابری در این مناطق بالاست؟ و چه عواملی موجب رشد نامتعادل در مقیاس‌های فضایی مختلف می‌شود؟ وی به این نتیجه می‌رسد که مناطقی که از صرفه‌های ناشی از مقیاس (داخلی و خارجی)، موقعیت جغرافیایی مطلوب، منابع طبیعی و کیفیت بالای منابع انسانی برخوردارند دارای توان بالاتری برای رقابت در محیط اقتصادی هستند.

یوسف^۱ و همکاران (۲۰۱۸) اعتقاد دارند که باید نابرابری منطقه‌ای را به دو دسته نابرابری بین مناطق و نابرابری درون مناطق تقسیم کرد. ممکن است نابرابری در سطح استان‌های یک کشور روندی کاهشی را نشان دهد، درحالی‌که در زیرمناطق این نابرابری افزایشی باشد.

1. Yousif

جدول ۱. تحقیقات صورت گرفته در زمینه توسعه منطقه‌ای

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

موضوع	نویسندگان	نتیجه
تحلیل توسعه منطقه‌ای استان مرکزی با استفاده تکنیک‌های چند معیاره	توکلی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶	از مجموع ۴۸ شهرستان استان، شهرستان‌های اراک، ساوه و خمین در رتبه‌های نخست قرار گرفته و شهرستان‌های آشتیان، خنداب و فراهان رتبه‌های آخر را به خود اختصاص داده اند.
شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه نیافتگی منطقه‌ای کهگیلویه و بویر احمد	زالی و سجادی اصل، ۱۳۹۵	با توجه به نتایج به دست آمده، دلیل اصلی توسعه نیافتگی استان عوامل مدیریتی و فرهنگی است.
نابرابری‌های منطقه‌ای و بین منطقه‌ای با روش SAW	شیخ بیگلو و تقوایی، ۱۳۹۲	در میان شهرستان‌ها از لحاظ توسعه نیافتگی، نابرابری‌های آشکار وجود دارد و سطح توسعه بیشتر شهرستان‌ها پایین تر از حد متوسط است.
تاب‌آوری منطقه‌ای و برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی	کاول ^۱ ، ۲۰۱۳	نتایج تحقیق نشان داد عدم تاب‌آوری مناطق در زمینه اقتصادی باعث آسیب‌رسانی به سایر بخش‌های مناطق شده است.
از برنامه‌ریزی منطقه‌ای گرفته تا منطقه‌ای شدن بندر و لجستیک شهری. بندر داخلی و مدیریت توسعه لجستیک در منطقه پاریس	رایمبو ^۲ ، ۲۰۱۹	زیرساخت‌های بندری داخلی به عنوان دارایی‌های استراتژیک برای دستور کار کلان‌شهری شناسایی می‌شوند.
بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای در کشور غنا طی دوره ۴۵ ساله	الحسن ^۳ ، ۲۰۰۷	به این نتیجه رسیده‌اند که رشد اقتصادی طی این دوره منجر به به کاهش فقر عمومی در کشور شده است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

هدف پژوهش حاضر، طراحی الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار است. لذا، به‌طور کلی بیان می‌شود که روش این تحقیق با توجه به هدف، کاربردی و از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی و مبتنی بر طرح تحقیق آمیخته اکتشافی

1. Cowell
2. Raimbau
3. Al- Hassan

(کیفی-کمی) با ابزار مصاحبه و پرسش‌نامه است؛ به این صورت که ابتدا به دلیل نداشتن مؤلفه‌های جامع درباره ابعاد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد به روش کیفی و با انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ نفر از کارشناسان و مسئولین شهرستان بجنورد که دارای رزومه و تجربه مرتبط با موضوع بوده‌اند (با روش نمونه‌گیری هدفمند: گلوله برفی) ابعاد و شاخص‌های اولیه برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد شناسایی و انتخاب شد.

در ادامه، مصاحبه که به صورت پرسش‌نامه بازپاسخ در اختیار خبرگان موضوع قرار داده شده بود و جواب‌ها به صورت فایل صوتی دریافت شده بود، پس از پیاده‌سازی به صورت فایل تایپ‌شده با روش تحلیل محتوا تحلیل شد و سپس با رویکرد گرند تئوری براساس دستورالعمل‌های استراس و کوربین^۱ در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی با کمک از نرم‌افزار تحلیل کیفی MAXQDA^{v2015} ابعاد برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار و ارتباط آنها مشخص شد که درنهایت، منجر به طراحی مدل الگوواره‌ای و اولیه تحقیق شد و سپس، برای نهایی‌سازی و غربالگری نهایی شاخص‌ها با روش دلفی، شاخص‌های در قالب پرسش‌نامه دلفی طراحی و در بین ۲۰ نفر از خبرگان (اعضای تیم مصاحبه) توزیع شد و درنهایت، برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار تدوین شد.

در مرحله کمی، پس از مشخص شدن ابعاد و شاخص‌های تحقیق، پرسش‌نامه محقق‌ساخته‌ای از خروجی بخش کیفی برای سنجش و اعتبارسنجی مدل اولیه در ابعاد تحقیق و میزان ارتباط ابعاد شناسایی شده در ۳۰ گویه در طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) طراحی و مطابق فرمول تعیین حجم نمونه برای جوامع نامحدود بین ۳۸۴ نفر از کارشناسان و پیشران‌های مؤثر بر توسعه شهرستان بجنورد که از بین جامعه نامحدود به روش نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شده بودند، توزیع شد و درنهایت، نتایج داده‌های به دست آمده با کمک نرم‌افزار SPSS²³ و LISREL^{8.8} ابتدا برای اعتبارسنجی مدل طراحی شده از روش تحلیل عاملی تأییدی^۲ و درنهایت، سنجش ارتباط و میزان تأثیرگذاری ابعاد تحقیق از روش مدل‌یابی معادلات

1. Strauss and Corbyn

2. Confirmatory Factor Analysis

ساختاری^۱ استفاده شده است.

برای اعتباریابی ابعاد شناسایی شده الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار، در قالب الگوی تحقیق از سه تکنیک خودبازبینی توسط محقق^۲، شاخص مقبولیت^۳ استرواس و کوربین و روش بررسی توسط اعضا^۴، اعتباریابی الگوی تحقیق سنجیده شد. برای روایی مصاحبه‌ها و پروتکل مصاحبه از یک طرح اجرایی منسجم و کمیته راهنما و همچنین خودبازبینی محقق در طی فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. برای بررسی پایایی مصاحبه‌ها از روش پایایی توافق بین دو کدگذار^۵ استفاده شده است؛ به این صورت که دو مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب (مصاحبه ۴ و ۱۶) و توسط پژوهشگر و یک ارزیاب دیگر (دانشجوی دکتری و آگاه به موضوع تحقیق) کدگذاری شد. مجموع کدها در دو کدگذاری برابر ۱۹، تعداد کل توافقات انجام شده بین ۲ مصاحبه در هر دو کدگذاری برابر با ۸ و تعداد کل نبود توافقات ۴ مورد بوده است که یافته‌های مربوط به پایایی توافق بین دو کدگذار نشان می‌دهد که پایایی مصاحبه شماره ۴ برابر با ۸۰ درصد، پایایی مصاحبه شماره ۱۶ برابر با ۸۹ درصد و پایایی کل مصاحبه‌ها برابر با ۸۴ درصد است و به دلیل پایایی بیشتر از ۶۰ درصد، قابل قبول است.

$$\text{درصد توافق} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times 100\%}{\text{تعداد کل کدها}}$$

جدول ۲. محاسبه پایایی بازآزمایی مصاحبه‌ها

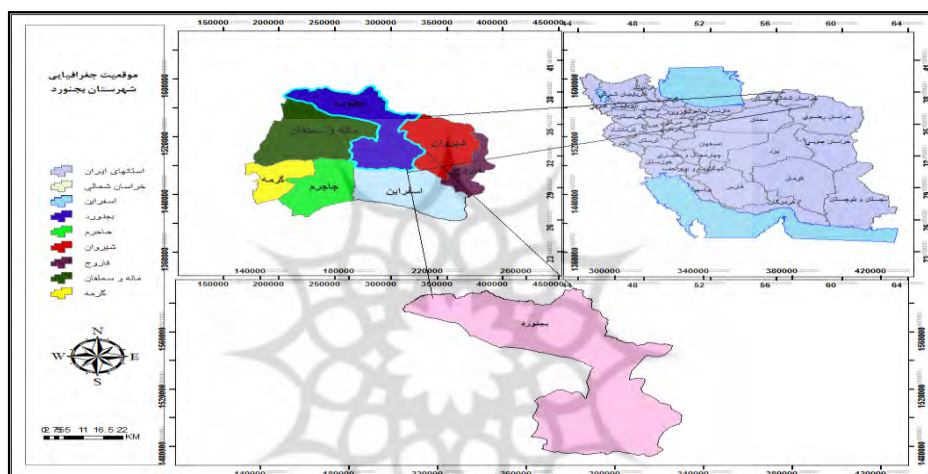
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

ردیف	عنوان	تعداد کل شناسه‌ها	تعداد توافقات	تعداد نبود توافقات	پایایی بازآزمون
۱	مصاحبه ۴	۱۰	۴	۲	۰/۸۰
۲	مصاحبه ۱۶	۹	۴	۲	۰/۸۹
	کل	۱۹	۸	۴	۰/۸۴

1. Structural equation modeling
2. Self-monitoring
3. Credibility
4. Member Cheeking
5. Inter-Coder Reliability

۳. ۱. محدوده مورد مطالعه

شهر بجنورد مرکز خراسان شمالی با ۵/۳۲ کیلومترمربع مساحت، در شمال شرق ایران در طول جغرافیایی ۵۷ درجه و ۲۰ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۷ درجه و ۲۸ دقیقه در جنوب رشته کوه کپه داغ، شرق رشته کوه آلا داغ و شمال رشته کوه البرز واقع شده است. ارتفاع بجنورد از سطح دریا ۱۰۷۰ متر و فاصله آن تا تهران ۸۲۱ کیلومتر است. جمعیت آن بیش از ۲۲۸ هزار نفر است و ساکنان آن از قوم‌های مختلف ترک، کرد، ترکمن و تات هستند.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان بجنورد

منبع: یافته‌های نگارنده

۴. مبانی نظری تحقیق

در فرهنگ لغات، توسعه به معنای رشد تدریجی با توجه به پیشرفته‌تر شدن، قدرتمندتر شدن و حتی بزرگ‌تر شدن است. در واقع، توسعه یعنی آوردن ایده‌ها و دانش‌های تازه و نوین در بخش‌های مختلف جامعه و ایجاد تغییراتی محسوس در جهت رشد و پیشرفت نسبت به قبل (آلن، ۲۰۱۸، ص. ۱). توسعه از مفاهیم عمده و چالش‌برانگیز برای بشریت است که صورت رقابتی آن برای دستیابی به معیارهای استاندارد زندگی از ابتدای قرن بیستم نمود یافته و بعد از جنگ جهانی دوم در مباحث علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، کشوری و مناسبات و مسائل

بین‌المللی جایگاهی ویژه پیدا کرده است (فریزر^۱، ۱۹۹۷، ص. ۱۸۷). توسعه به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین واژگان مورد ستایش در ادبیات پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی بارها مورد تبیین و تحلیل قرار گرفته است (گربی^۲، ۲۰۱۶، ص. ۷۸) براساس تعریف سازمان ملل متحد، توسعه فراگردی است که با یک‌پارچه‌سازی کوشش‌های مردم و دولت برای بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه، آنها را قادر به مشارکت در پیشرفت ملی می‌سازد (آگیو^۳، ۲۰۱۳، ص. ۵۶) به گفته پیرسون (۱۹۹۲)، توسعه شامل پیشرفت کیفی، کمی یا هر دو در استفاده از منابع موجود است. او همچنین ادعا می‌کند که توسعه یک اصطلاح ترکیبی از استراتژی‌های اتخاذشده برای تحولات اقتصادی و اقتصاد محیط از حالت‌های فعلی به حالت‌های مورد نظر است (آبویادا^۴، ۲۰۱۸، ص. ۱۱۵).

برای توسعه مناطق به‌صورت همگون ابتدا باید نابرابری‌های موجود را شناخت و سپس با مشخص کردن پتانسیل‌های رشد و توسعه خاص هر منطقه براساس آمایش منطقه‌ای و استانی برنامه‌ریزی کرد. لذا، شناسایی منابع و ظرفیت‌های مناطق از نظر توسعه اولین گام در برنامه‌ریزی منطقه‌ای است (پریزادی^۵، ۲۰۱۸، ص. ۱۸۱). براین اساس، عمده‌ترین نظریه‌هایی که بیانگر تأثیر تفاوت‌های منطقه‌ای در تحلیل توسعه ملی و منطقه‌ای است، نظریه دوگانگی اقتصادی، نظریه قطبی‌شدن و واگرایی منطقه‌ای و نظریه همگرایی منطقه‌ای مفهومی بخشی است و مباحث منطقه‌ای را شامل می‌شود (غفاری‌فرد، ۱۳۹۷، ص. ۲۳).

همچنین، مطالعاتی که در دهه‌های اخیر در زمینه روند نابرابری‌های منطقه‌ای صورت گرفته است رویکردی را ارائه می‌کند که تحت عنوان رویکرد بینابینی ارائه شده است. نظریه‌پردازان این رویکرد معتقدند که رابطه رشد اقتصاد ملی و نابرابری منطقه‌ای در طول زمان بستگی به سطح توسعه مناطق و یا مقیاس مطالعه دارد. به این ترتیب که در برخی مناطق رابطه رشد و نابرابری رابطه‌ای مثبت، اما در برخی مناطق، این رابطه منفی است (زبردست، ۱۳۹۶، ص. ۹۵). تحقق توسعه همه جانبه و پایدار به‌عنوان (فرایند پیچیده، جامع و چندبعدی که به جز رشد اقتصادی،

1. Frazier
2. Garbie
3. Aguo
4. Abuiyada
5. Parizadi

کلیه ابعاد و همه نیروهای یک اجتماع را شامل شده و همه مردم انتظار دخیل شدن در آن و منتفع شدن از مواهب آن را دارند) مستلزم برنامه‌ریزی اصولی و مؤثری که دربردارنده فزاینده تعاملی مردم میان نیروهای مؤثر و بهره‌مندان از توسعه، رویکرد ترکیبی پایین به بالا و بالا به پایین، نگرش محلی، توانمندسازی و جوشش از پایین جامع هدف، انتقال دانش، تجربه و مشارکت مدور جامعه در فرایند برنامه‌ریزی توسعه است (ساسان‌پور و جعفری راد، ۱۴۰۰، ص. ۵۲).

طبق تعریف نظریه‌پردازان شهری و اجتماعی، ابعاد توسعه به نظام‌های منطقه‌ای برمی‌گردد که قبلاً به‌عنوان مجموعه‌ای از روابط داخلی بین مناطق شهری و روستایی مشخص شده است (بلو^۱، ۲۰۱۱، ص. ۸). توسعه منطقه‌ای مفهومی جدید در مباحث برنامه‌ریزی با هدف ایجاد چهارچوبی مناسب برای رسیدن به مفهوم باثبات در استانداردهای زندگی ساکنان منطقه است (دارابی و فنی، ۱۴۰۰، ص. ۱۲۱). در تعریفی دیگر، توسعه منطقه‌ای از طریق تدوین سیاست‌های منطقه‌ای امکان‌پذیر است. سیاست‌های منطقه‌ای را می‌توان چنین توصیف کرد: مجموع سیاست‌هایی که به‌منظور ارتقاء سطح مناطق توسعه‌نیافته و با هدف کاهش یا حذف تفاوت‌های بین مناطق تهیه و تنظیم می‌شود و معمولاً ناشی از زیرساخت‌های توسعه‌نیافته، شرایط جغرافیایی نامناسب و رشد بی‌رویه در صنعت است (وارثی و همکاران، ۱۳۹۵، ص. ۲۶). به معنای دیگر، توسعه منطقه‌ای عبارت است از ایجاد تغییر در توزیع فضایی پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی از قبیل جمعیت، درآمد، درآمدهای دولت، تولید انواع کالا و خدمات، تسهیلات حمل‌ونقل و سایر زیرساخت‌های اجتماعی و حتی قدرت سیاسی (صائی، ۱۳۹۱، ص. ۳۷). توسعه منطقه‌ای دارای ابعاد مختلفی است (شکل ۲).

شکل ۲. ابعاد مختلف توسعه منطقه‌ای

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

در برنامه توسعه مناطق در کشور فنلاند برای سال ۲۰۲۳، مضامین و اقدامات راهبردی در شش اولویت کلیدی ساختار یافته است:

کاهش تغییرات آب‌وهوایی و حفاظت از تنوع زیستی

ایجاد جوامع پایدار با ارتباطات خوب

نوآوری در زندگی تجاری

تبدیل مهارت‌ها و آموزش به منبعی برای توسعه منطقه‌ای

افزایش شمول و رفاه و جلوگیری از نابرابری

ایجاد یک مدل عملیاتی برای توسعه منطقه‌ای (سومکسی و اسونسکا، ۲۰۲۳).

جدول ۳. نردبان توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای در جوامع پیشرفته صنعتی براساس شرایط توسعه پایدار

منبع: ساسان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۹

دیدگاه‌های توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای	نقش اقتصاد و طبیعت رشد	تمرکز روی جغرافیا	طبیعت	سیاست‌ها و تمامیت بخشی	فناوری	مؤسسات	ابزار و تجهیزات مربوط به سیاستها	توزیع امکانات
الگوی مورد نظر توسعه پایدار	توجه کامل به حقوق افراد،	برنامه‌ریزی شهری منطقه‌ای با توجه به	توسعه حدود محافظت از	تمامیت بین بخشی کامل	فناوری کارگرطلب	عدم تمرکز مؤسسات سیاسی،	محدودیت کامل ابزار سیاست‌گذاری استفاده کامل	عدالت اجتماعی چندسویه

دیدگاه‌های توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای	نقش اقتصاد و طبیعت رشد	تمرکز روی جغرافیا	طبیعت	سیاست‌ها و تمامیت بخشی	فناوری	مؤسسات	ابزار و تجهیزات مربوط به سیاستها	توزیع امکانات
	توجه به نیازها و نه به درخواست گروهی، تغییر الگوها و سطوح تولیدات و مصارف	موجودات زنده و خودکفایی گسترده محلی	تنوعات طبیعی زنده			قانونی، اجتماعی و اقتصادی	از شاخص‌هایی که قابل توسعه در ابعاد اجتماعی باشند.	
توسعه پایدار قوی	بازار منظم با توجه به شرایط محیطی تغییر در الگوهای تولید و مصرف	خودکفایی مشخص شده اقتصادی قابل توسعه در سطح بازارهای جهانی	مدیریت محیط و حفاظت کامل از ارزش‌های محیطی	تمامیت سیاست محیطی در سطح بخش‌ها و سرمایه	فناوری تمیز مدیریت کامل در تولید فناوری با ترکیبی از کارگر و سرمایه	پاره‌های تجدید بنیاد مؤسسات	استفاده پیشرفته از شاخص‌های پایداری و استفاده وسیع از ابزار سیاست گذاری	سیاست عدم تمرکز پیشرفته
توسعه پایدار ضعیف	سیاست گذاری با تکیه بر بازار و محیط و تغییر در الگوهای مصرف	حرکت‌های ابتدایی به سوی کفایت اقتصاد محلی اقدامات ابتدایی در جهت بهبود قدرت بازار جهانی	اضافه کردن منبع نهایی با سرمایه کشف منابع تجدید شدنی	حرکت بسوی بخشی شدن	راه حل تکنیکی آخر خط فناوری با مخلوطی از فناوری و کارگر طلب	حداقل تغییرات در مؤسسات	کاربرد خالص شاخص‌های محیطی محدودیت در ابزار سیاست گذاری هدایت شده از سوی بازار	عدالت اجتماعی در حاشیه

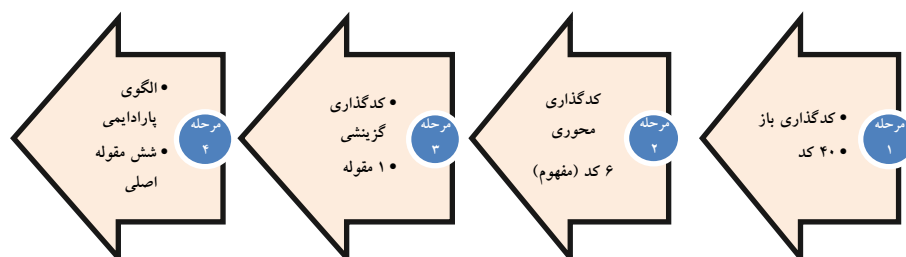
دیدگاه‌های توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای	نقش اقتصاد و طبیعت رشد	تمرکز روی جغرافیا	طبیعت	سیاست‌ها و تمامیت بخشی	فناوری	مؤسسات	ابزار و تجهیزات مربوط به سیاستها	توزیع امکانات
الگوی پرشیب و آزار دهنده توسعه	رشد نمونه وار	بازار جهانی و اقتصادی	کشف منابع جدید	هیچ تغییری در سیاست‌ها به چشم نمی‌خورد	فناوری سرمایه طلب در حال توسعه و در حال خودکارسازی	هیچ تغییری در مؤسسات به چشم نمی‌خورد	حسابداری سنتی	عدالت اجتماعی موضوعی نیست که مورد بحث قرار گیرد

۵. یافته‌های تحقیق

تحلیل داده در این تحقیق مطابق با طرح تحقیق و سؤال‌های تحقیق در دو بخش کیفی و کمی انجام شده است. در بخش کیفی برای شناسایی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار و پاسخ به سؤال اول تحقیق یعنی «شاخص‌های مؤثر بر برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد کدام‌اند؟» از روش گرند تئوری طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی به منظور تحلیل مصاحبه‌ها استفاده شده است؛ به این صورت که در مرحله کدگذاری باز با توجه به موضوع تحقیق، مفاهیم و ابعاد تعریف شاخص‌های برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار به عنوان ابعاد و مفاهیم مبنا در نظر گرفته شد و سپس مفاهیم موجود در آنها شناسایی و در قالب کدهای باز (مقوله اولیه) شناسایی و دسته‌بندی شدند.

در مرحله کدگذاری محوری، مضامین فرعی به مضامین اصلی‌تر مرتبط شد. درواقع، یکی از مضامین ارائه شده به عنوان مضمون اصلی انتخاب شده و سایر مضامین به طور منظم و سیستماتیک به آن ارتباط داده شد. در این مرحله، کدهای باز حاصل از مرحله قبل به کدهای محوری ارتباط داده شده و دسته‌بندی و تبدیل به مفاهیم شده‌اند. در مرحله کدگذاری گزینشی، مفاهیم و مضامین معرفی شده در مرحله قبل، به طور منظم و سیستماتیک، طبقه‌بندی و دسته‌بندی شدند. انجام فرایند

کدگذاری و تقلیل داده‌ها در چهار مرحله به شکل زیر انجام شد:

شکل ۳. فرایند کدگذاری و تقلیل داده‌ها

- **مرحله کدگذاری باز:** کدگذاری باز شامل ایجاد کدهای اولیه از داده‌هاست. در این مرحله خط‌به‌خط متن‌های مصاحبه‌ها توسط محقق مطالعه شد و کدها و نکات کلیدی موجود در متن و مفاهیم مندرج به‌عنوان مضمون‌های پایه مرتبط تاب‌آوری استخراج شدند که در مجموع ۴۰ کد اولیه شناسایی شد.

جدول ۴. نمونه مضامین پایه و کلیدی در متن مصاحبه‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

کدهای استخراج‌شده	مصاحبه	متن مصاحبه
۱. سیاست‌های کلان کشوری ۲. نداشتن استراتژی براساس قابلیت‌ها ۳. سیاست‌زدگی برنامه‌ها	مصاحبه شماره ۸	مهم‌ترین عامل که به نظر توسعه منطقه‌ای مخصوصاً در مناطق مرزی کشور را تحت تأثیر قرار داده است، برمی‌گردد به سیاست‌گذاری کلان کشور. شما ببینید در بحث برنامه‌ریزی استانی و منطقه‌ای ما، هیچ استراتژی بلندمدت و مدونی که دارای یک نقشه راه برای توسعه منطقه‌ای باشد در سیاست‌گذاری کلان کشور دیده نمی‌شود که البته شرایط تحریمی بر این موضوع تأثیر دارد؛ ولی به نظر می‌رسد که انگیزه بیشتر در مدیران در این خصوص وجود ندارد. معمولاً مدیران استانی به‌صورت متمرکز از تهران انتخاب می‌شوند که بیشتر با روکرد سیاست‌زدگی در استان‌ها شروع به کار می‌کنند بدون اینکه شناختی از وضعیت بومی منطقه داشته باشند.

- **مرحله کدگذاری محوری:** این مرحله شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب تم‌های بالقوه و مرتب‌کردن همه خلاصه داده‌های کدگذاری‌شده (کدهای مشترک و مشابه از نظر معنایی)

در قالب مقوله‌های اولیه مشخص شده است. در این مرحله براساس کدهای اولیه و بازبینی آنها درمجموع ۶ کد مشخص شد.

- **مرحله کدگذاری گزینشی:** در این مرحله، کدهایی را که برای تحلیل ارائه شده است، تعریف کرده و بازبینی مجدد می‌شود. در این مرحله پژوهشگران تم‌های استخراج شده را در قالب ۱ مفهوم کلی و ۶ زیرمجموعه نام‌گذاری نمودند. در این مرحله کدهای استخراج شده در قالب ۱ مفهوم کلی یعنی شامل برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد و ۵ زیرمجموعه یعنی اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، سیاسی، مدیریتی، زیرساختی نام‌گذاری شده‌اند.

جدول ۵. چهارچوب کدگذاری در تحلیل داده‌ها

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

گزینه‌ی	محوری	کدباز
برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد	اقتصادی	واحدهای صنعتی - سرمایه‌گذاری بخش خصوصی - مواد معدنی - ت ورم - دامپروری - کمبود اعتبارات دولتی شهر - تعادل بین بخش‌ها (خصوصی - دولتی) - موقعیت تجاری - صنایع دستی - بازارچه‌های مرزی
	اجتماعی	جمعیت بالا - سالخوردگی جمعیت - مهاجرت نخبگان - بالا بودن آسیب‌های اجتماعی نظیر خودکشی و فقر و بیکاری در استان - نسبت باسوادی - نیروی انسانی تحصیل کرده - بی‌عدالتی اجتماعی در توزیع خدمات شهری - حاشیه‌نشینی - تراکم جمعیت - آگاهی مدنی - مشارکت مردمی - وجود دانشگاه‌ها - وجود مراکز تحقیقاتی
	طبیعی	جاذبه‌های گردشگری - موقعیت جغرافیایی (مرزی) - تداوم خشکسالی در استان - زمین‌های کشاورزی - وجود مخاطرات طبیعی استان نظیر زلزله و سیل - برداشت بیش از ظرفیت از منابع آب زیرزمینی - انرژی‌های تجدیدپذیر
	سیاسی	سیاست‌زدگی برنامه‌های توسعه استان - سیاست‌های کلان کشوری - نداشتن استراتژی براساس قابلیت‌ها
	مدیریتی	مدیریت شهری - عدم انتخاب مدیران بر اساس توانمندی و تخصص - سیاست‌زدگی مدیران - برنامه‌ریزی ضعیف
	زیرساختی	منابع و قابلیت‌ها - توانمندی زیرساخت‌های شهر - توسعه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل ریلی

درنهایت، به منظور نهایی‌سازی و غربالگری ابعاد الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد، از تکنیک دلفی طی دو راند (با توجه به رسیدن به توافق) استفاده شد؛ به این صورت

که از شاخص‌های شناسایی شده از مرحله تحلیل مضمون، پرسش‌نامه‌ای براساس اعداد (طیف لیکرتی ۵ گزینه‌ای) شامل تمامی متغیرهای شناسایی شده تهیه و از خبرگان (اعضای خبرگان و تیم مصاحبه) خواسته شده تا میزان تناسب هر شاخص را براساس اعداد بیان کنند که در نتیجه پس از محاسبه میانگین دیدگاه‌های خبرگان حاصل از پرسش‌نامه اول و اعمال نظرات خبرگان، اختلاف نظر هر یک از خبرگان از میانگین محاسبه شده است و این اختلاف محاسبه شده مربوط به هر خبره ثبت و پرسش‌نامه دوم به مانند پرسش‌نامه اول و ثبت نمره به دست آمده در پرسش‌نامه اول و درخواست برای ارائه پیشنهادهاى جدید طراحی شد. در این صورت پس از ارزیابی مجدد هر خبره از نظر قبلی خود، می‌توان نتایج جدیدی را با توجه به جواب سایر خبرگان را به دست آورد و در نهایت، با توجه به دیدگاه‌های ارائه شده در مرحله اول و مقایسه آن با نتایج این مرحله در صورتی که اختلاف بین دو مرحله کمتر از آستانه کم ۰/۲ باشد، فرایند نظرسنجی متوقف می‌شود. در نهایت، برای استخراج معیارهای مورد نظر و استفاده از ضریب توافق کندال و همچنین قانون ۷۰-۳۰ حدی برای قبول یا عدم قبول معیارها در نظر گرفته شد.

جدول ۶. نتایج حاصل از نتایج تکنیک دلفی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

مضمون	میانگین مرحله اول	میانگین مرحله دوم	اختلاف	وضعیت
واحدهای صنعتی	۴/۶۷	۴/۷۹	۰/۱۱	تأیید
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۴/۳۳	۴/۲۶	-۰/۱۱	تأیید
مواد معدنی	۴/۶۷	۴/۶۸	۰	تأیید
تورم	۵	۵	۰	تأیید
دام‌پروری	۴/۲۲	۴/۳۷	۰/۱۱	تأیید
کمیود اعتبارات دولتی	۴/۳۳	۴/۴۲	۰/۱۶	تأیید
عادل بین بخش‌ها (خصوصی-دولتی)	۴/۲۲	۴/۲۱	۰/۰۵	تأیید
موقعیت تجاری	۵	۵	۰	تأیید
صنایع دستی	۵	۵	۰	تأیید
بازارچه‌های مرزی	۴/۳۳	۴/۳۲	۰	تأیید
جمعیت بالا	۵	۵	۰	تأیید
سالخوردگی جمعیت	۴/۶۷	۴/۶۸	۰	تأیید

مضمون	میانگین مرحله اول	میانگین مرحله دوم	اختلاف	وضعیت
مهاجرت نخبگان	۴/۲۲	۴/۲۲	۰	تأیید
بالا بودن آسیب‌های اجتماعی نظیر خودکشی و فقر و بیکاری در استان	۵	۵	۰	تأیید
نسبت باسوادی	۴/۵۶	۴/۵۸	۰	تأیید
نیروی انسانی تحصیل کرده	۴/۵۶	۴/۴۷	۰	تأیید
بی‌عدالتی اجتماعی در توزیع خدمات شهری	۴/۶۷	۴/۵۳	-۰/۱۶	تأیید
حاشیه‌نشینی	۵	۵	۰	تأیید
تراکم جمعیت	۴/۳۳	۴/۳۲	۰	تأیید
آگاهی مدنی	۴/۶۷	۴/۶۳	۰	تأیید
مشارکت مردمی	۴/۴۴	۴/۴۲	۰	تأیید
وجود دانشگاه‌ها	۴/۳۳	۴/۳۷	۰	تأیید
وجود مراکز تحقیقاتی	۴/۶۷	۴/۶۸	۰	تأیید
جاذبه‌های گردشگری	۵	۵	۰	تأیید
موقعیت جغرافیایی (مرزی)	۴/۱۱	۴	-۰/۱۱	تأیید
تداوم خشکسالی در استان	۴/۳۳	۴/۲۶	۰	تأیید
زمین‌های کشاورزی	۴/۳۳	۴/۳۲	۰	تأیید
وجود مخاطرات طبیعی استان نظیر زلزله و سیل	۵	۵	۰	تأیید
برداشت بیش از ظرفیت از منابع آب زیرزمینی	۴/۶۷	۴/۶۸	۰	تأیید
انرژی‌های تجدیدپذیر	۴/۲۲	۴/۲۶	۰	تأیید
سیاست زدگی برنامه‌های توسعه استان	۵	۵	۰	تأیید
سیاست‌های کلان کشوری	۴/۶۷	۴/۶۸	۰	تأیید
نداشتن استراتژی براساس قابلیت‌ها	۴/۱۱	۴/۱۱	۰	تأیید
مدیریت شهری	۴/۳۳	۴/۴۷	۰/۱۱	تأیید
سیاست‌زدگی مدیران	۴/۶۷	۴/۷۹	۰/۱۱	تأیید
عدم انتخاب مدیران براساس توانمندی و تخصص	۵	۵	۰	تأیید
برنامه‌ریزی ضعیف	۵	۵	۰	تأیید
منابع و قابلیت‌ها	۴/۶۷	۴/۷۹	۰/۱۱	تأیید
توانمندی زیرساخت‌های شهر	۵	۴/۸۰	-۰/۲	تأیید
توسعه راه‌های ارتباطی و حمل و نقل ریلی	۴/۳۳	۴/۳۲	۰	تأیید

نتایج جدول ۶ حاصل از محاسبه اختلاف میانگین دیدگاه‌های خبرگان از مراحل ۱ و ۲ (پرسش‌نامه اول و پرسش‌نامه دوم)، نشان از اجماع نظر خبرگان است. در این مرحله، با توجه به اینکه اختلاف میانگین تمامی عوامل کمتر از $0/2$ است و همچنین ضریب کندال محاسبه شده برای دو راند تکنیک دلفی $0/925$ با سطح معناداری $0/000$ به دست آمد که نشان می‌دهد تقریباً ۹۳ درصد هماهنگی بین دیدگاه‌ها وجود دارد. لذا، فرایند دلفی به منظور شناسایی و نهایی‌سازی ابعاد الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار متوقف می‌شود. با توجه به قانون ۳۰-۷۰، مرز قابل قبول برای معیار در حدود ۷۰ درصد، حد بالای میانگین در نظر گرفته شد (هسو^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). اگر میانگین به دست آمده نزدیک به $0/70$ نمره میانگین کل (۷۰ درصد نمره ۵ مساوی با $3/5$) یا بالاتر از آن باشد، به عنوان معیار قابل قبول پذیرش شده و در غیر این صورت مورد قبول واقع نمی‌شود که با توجه به نتایج میانگین به دست آمده برای کلیه شاخص‌ها بالاتر از $0/70$ درصد نمره کل به دست آمده، با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و کدگذاری مصاحبه‌ها و اجرای تکنیک دلفی انجام شده، الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد در شش مقوله اصلی یعنی شرایط علی، محوری، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و پیامد و نتایج گنجانده شده که در ادامه به تفصیل، هر کدام از این مقوله‌ها ارائه شده است.

• **شرایط علی:** شامل مواردی از مقوله‌هاست که مستقیماً بر پدیده محوری تأثیرگذار است یا به گونه‌ای ایجادکننده و توسعه‌دهنده این پدیده هستند که اغلب می‌توان با نگاهی منظم با داده‌ها و بازبینی حوادث آنها را پیدا کرد. طبق نتایج اجتماعی (جمعیت بالا-سالخوردگی جمعیت-مهاجرت نخبگان-بالابودن آسیب‌های اجتماعی نظیر خودکشی و فقر و بیکاری در استان-نسبت باسوادی-نیروی انسانی تحصیل کرده-بی‌عدالتی اجتماعی در توزیع خدمات شهری-حاشیه‌نشینی-تراکم جمعیت-آگاهی مدنی-مشارکت مردمی-وجود دانشگاه‌ها-وجود مراکز تحقیقاتی)، طبیعی (جاذبه‌های گردشگری-موقعیت جغرافیایی (مرزی)-تداوم خشکسالی در استان-زمین‌های کشاورزی-وجود مخاطرات طبیعی استان نظیر زلزله و سیل-برداشت بیش از ظرفیت از منابع آب زیرزمینی-انرژی‌های تجدیدپذیر) عوامل علی مؤثر بر

برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد هستند.

• **مقوله محوری:** همان پدیده اصلی مورد نظر این پژوهش یعنی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار است که اساس و محور فرایند است و تمام مقوله‌های اصلی دیگر به آن ربط داده شده‌اند.

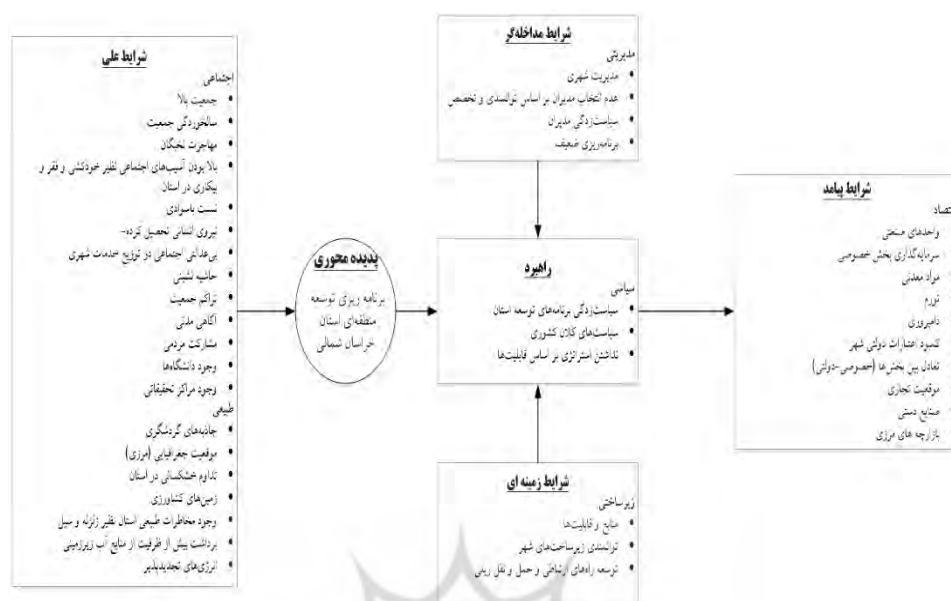
• **راهنماها:** همان اقداماتی هستند که در پاسخ به مقوله یا پدیده محوری ارائه می‌شوند. به شکل هدفمندی انتخاب شده و با استفاده از آنها می‌توان به پدیده محوری جامه عمل پوشاند. شاخص‌های راهبردی‌ای که برای برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد مورد نیاز است و در این تحقیق نتیجه‌گیری شده‌اند، عبارتند از: سیاسی (سیاست‌زدگی برنامه‌های توسعه استان-سیاست‌های کلان کشوری-نداشتن استراتژی براساس قابلیت‌ها).

• **شرایط زمینه‌ای:** به‌طور کلی عوامل خاصی هستند که سازمان‌ها نمی‌توانند آنها را کنترل کنند؛ اما راهبردهای ما از آن بستر متأثر هستند. در این تحقیق، طی مصاحبه‌ها عوامل زیرساختی (منابع و قابلیت‌ها-توانمندی زیرساخت‌های شهر-توسعه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل ریلی) به‌عنوان شرایط زمینه‌ای شناسایی شده‌اند.

• **شرایط مداخله‌گر:** به تعدیل شرایط علی می‌پردازند و بر راهبردها تأثیر می‌گذارند. طی مصاحبه‌های انجام‌شده ویژگی‌های مدیریتی (مدیریت شهری-عدم انتخاب مدیران براساس توانمندی و تخصص-سیاست‌زدگی مدیران-برنامه‌ریزی ضعیف) عوامل مداخله‌گر شناسایی شده‌اند.

• **پیامد و نتایج:** از اتخاذ راهبردها نشئت می‌گیرد که در حالت موفقیت‌آمیز، تحقق آنها موجب تحقق مقوله محوری می‌شود. طی مصاحبه‌های انجام‌شده، عوامل اقتصادی (واحدهای صنعتی-سرمایه‌گذاری بخش خصوصی-مواد معدنی-تورم-دامپروری-کمبود اعتبارات دولتی شهر-تعادل بین بخش‌ها (خصوصی-دولتی)-موقعیت تجاری-صنایع دستی-بازارچه‌های مرزی) به‌عنوان پیامد و نتایج شناسایی شده‌اند.

و درنهایت، خروجی بخش کیفی مطابق با فرایند گرند تئوری به‌عنوان مدل کیفی و اولیه برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار یا همان مدل پارادایمی تحقیق استخراجی و مبنای بخش کمی تحقیق قرار داد شده است.

شکل ۴. الگوی (پارادایمی) برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

برای اعتبار بخشی به یافته‌های تحقیق در بخش کیفی که همان اعتبارسنجی الگوی پیشنهادی بود، از سه تکنیک: رویکرد خودبازبینی توسط محقق، شاخص مقبولیت استرواس و کوربین و روش بررسی توسط اعضاء استفاده شد که نتایج آن به شرح زیر است:

• ++ رویکرد خودبازبینی توسط محقق

در تمام مراحل جمع‌آوری، کدگذاری و طبقه‌بندی داده‌ها به‌طور دائم، بازبینی‌های لازم درخصوص داده‌ها به‌صورت رفت و برگشتی صورت گرفته است. ابتدا برای افزایش دقت در کدگذاری فایل صوتی مصاحبه‌ها عیناً به متن تایپی تبدیل و سپس در طول اجرای جمع‌آوری داده‌ها، متن مصاحبه‌ها به‌طور هم‌زمان بررسی و توصیف عمیق‌تری شد تا مفاهیم واقعی‌تری به دست آید و درنهایت، در فاصله زمانی مشخص (۵ روزه) سه بار متن مصاحبه بررسی و کدگذاری شد، به‌طوری‌که درنهایت، فرایند کدگذاری، تقسیم‌بندی کدها و مؤلفه‌ها و اعتبار نتایج و الگوی تحقیق توسط محقق تأیید شد.

• شاخص مقبولیت اشتراوس و کوربین

در پژوهش حاضر براساس شاخص‌های دهگانه تناسب^۱ (همخوانی با سایر تجربیات)، منطقی‌بودن^۲ روایت پژوهش، کاربردی یا مفیدبودن^۳ نتایج، عمق^۴ (بیان تفصیلی روایت پژوهش)، مفاهیم^۵، بداعت^۶، حساسیت^۷ (میزان درگیری ذهن پژوهشگر در پژوهش)، استفاده از یادداشت‌ها^۸، زمینه‌یابی (محیط) مفاهیم اشتراوس و کوربین برای ارزیابی میزان مقبولیت رویکرد داده بنیاد نتایج تحلیلی بررسی و تأیید شد.

• روش بررسی توسط اعضا

برای سنجش اعتبار نتایج به روش بررسی توسط اعضا از بین ۱۵ نفر نمونه متخصص مصاحبه شده به روش تصادفی ۵ نفر و یک ناظر خارجی (External-check) باتجربه حوزه (دانشجوی دکتری رشته جغرافیا) برای تأیید و چگونگی طبقه‌بندی داده‌ها، انتخاب شد. پس از بررسی متخصصان، تقریباً تمامی مقوله‌ها تأیید شد. پیشنهادهای جدید درخصوص اضافه کردن به کدها و مقوله‌ها ارائه شد که در جمع‌بندی نهایی به تأیید و اجماع محققین رسید و درنهایت، اصلاحات جزئی در ادبیات شاخص‌ها، طبق نظر خبرگان اعمال و با اکثریت توافق، الگو، ابعاد و فرایند کدگذاری و تفسیرهای محقق از مصاحبه‌ها تأیید شد.

در بخش کمی تحقیق تحلیل داده به‌منظور پاسخ به سؤال دوم تحقیق یعنی «بررسی ارتباط بین ابعاد الگو در جامعه مورد بررسی چگونه است؟» از آزمون آماری تحلیل معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است.

ابتدا برای سنجش وضعیت توزیع آماری داده‌ها با استفاده از آزمون کولموگراف-اسمیرنوف^۹ توزیع داده‌ها سنجیده شد که درنهایت، با توجه به اینکه سطح معناداری همه متغیرها بیشتر از (۰/۰۵) وضعیت توزیع داده‌ها نرمال نتیجه‌گیری شد.

1. Fit
2. Logic
3. Applicability
4. Depth
5. Contextualization of concepts
6. Creativity
7. Sensitivity
8. Evidence of memos
9. Kolmogorov-Smirnov (K-S)

جدول ۷. نتایج آزمون کولموگراف-اسمیرنوف برای متغیرهای تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

متغیر	سطح معناداری
اقتصادی	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۰۰۰
طبیعی	۰/۰۱۱
سیاسی	۰/۰۰۲
مدیریتی	۰/۰۳۲
زیرساختی	۰/۰۲۴

همچنین، برای اجرای آزمون معادلات ساختاری می‌بایست وضعیت تناسب حجم نمونه نیز سنجیده می‌شد که با استفاده از محاسبه شاخص کایز مایرز (KMO^1) و آزمون بارتلت^۲ تناسب حجم نمونه سنجیده شد و میزان شاخص KMO برای کلیه شاخص‌ها بالای ۰/۶ به دست آمد و نتایج آزمون بارتلت نیز نشان داد که واریانس درونی شاخص‌ها با همدیگر برابر نیست. بنابراین، داده‌ها برای اجرای آزمون تحلیل عاملی و معادلات ساختاری مناسب است.

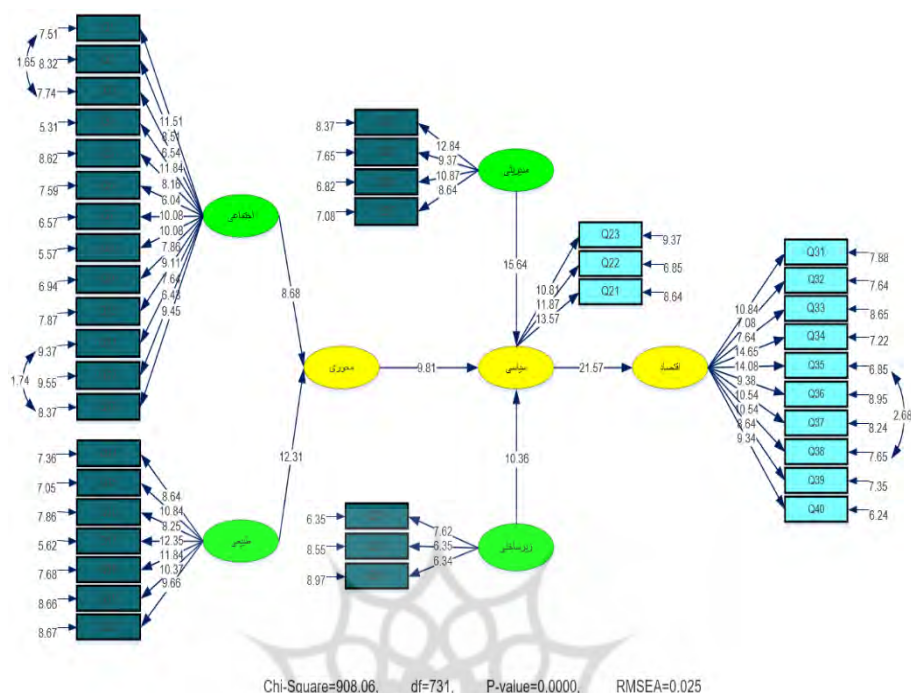
جدول ۸. نتایج شاخص KMO و آزمون بارتلت

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

متغیر	شاخص KMO	آزمون بارتلت	
		کایدو	سطح معناداری
اقتصادی	۰/۸۶۰	۱۶۰۲/۴۵۹	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۸۸۴	۱۷۹۲/۶۶۶	۰/۰۰۰
طبیعی	۰/۷۶۴	۱۰۰۶/۷۲۷	۰/۰۰۰
سیاسی	۰/۷۳۱	۴۸۰/۳۷۶	۰/۰۰۰
مدیریتی	۰/۷۱۷	۵۷۳/۳۷۹	۰/۰۰۰
زیرساختی	۰/۸۲۷	۱۱۲۳/۹۳۵	۰/۰۰۰

1. Kaiser-Mayer-Olkin

2. Bartlett

شکل ۶. مدل ساختاری تحقیق در حالت میزان معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۴۰۲

با توجه به بررسی شاخص‌های برازش، مدل تحقیق تأیید می‌شود. مقدار X^2 محاسبه شده برابر با ۹۰۸/۰۶ است که نسبت به درجه آزادی ۷۳۱ کمتر از ۳ است. شاخص برازش هنجار شده (NFI=0.90)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI=0.97)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI=0.99)، شاخص نیکویی برازش (GFI=0.90)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI=0.90) و خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA=0.025) به دست آمد و همچنین، تمامی ضرایب به دست آمده معنادار شده‌اند؛ زیرا مقدار آزمون معناداری بزرگ‌تر از ۱/۹۶ یا کوچک‌تر از ۱/۹۶- نشان‌دهنده معنادار بودن روابط است.

با توجه به نتایج به دست آمده، میزان رابطه همبستگی بین متغیرها و میزان واریانس تبیین شده هر کدام از متغیرها و ابعاد که در قالب مدل مفهومی تحقیق و تدوین شده، در جدول ۹ ارائه شود.

جدول ۹. جدول خلاصه ضرایب مسیر و آماره آزمون تی در مدل ساختاری تحقیق

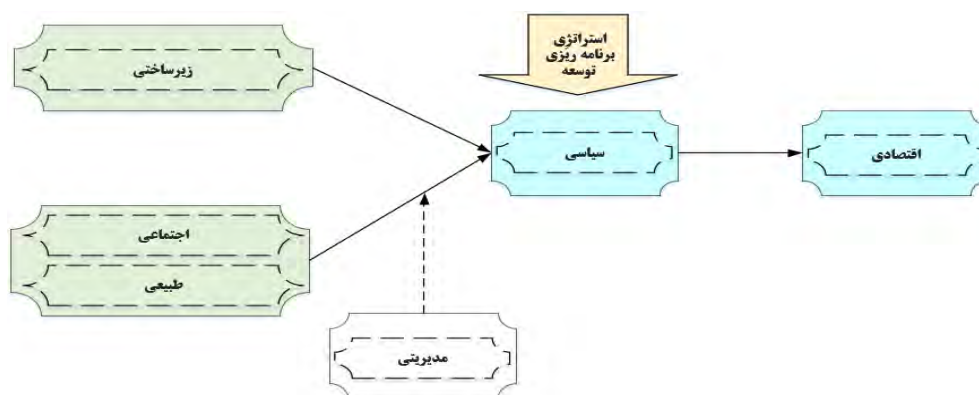
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۲

عنوان سؤال تحقیق	ضریب مسیر	r2	میزان معناداری	نتیجه
اجتماعی-پدیده محوری	۰/۵۴	۰/۲۹	۸/۶۸	تأثیر مثبت
طبیعی-پدیده محوری	۰/۷۱	۰/۵۰	۱۲/۳۱	تأثیر مثبت
پدیده محوری-سیاسی	۰/۶۰	۰/۳۶	۹/۸۱	تأثیر مثبت
مدیریتی-سیاسی	۰/۷۴	۰/۵۵	۱۵/۶۴	تأثیر مثبت
زیرساختی-سیاسی	۰/۶۴	۰/۴۱	۱۰/۳۶	تأثیر مثبت
سیاسی-اقتصادی	۰/۸۵	۰/۷۲	۲۱/۵۷	تأثیر مثبت

نتایج معادلات ساختار نشان می‌دهد که عوامل (اجتماعی، طبیعی) به عنوان عوامل علی و عوامل (زیرساختی) به عنوان شرایط زمینه‌ای، تأثیر مثبت و مستقیمی بر راهبردها (عوامل سیاسی) دارند؛ به عبارتی هرچه قدر میزان این عوامل بالاتر و مناسب‌تر باشد، برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد با رویکرد تحلیل ساختار در سطح بالاتری خواهد بود. همچنین، (عوامل مدیریتی) به عنوان عوامل مداخله‌گر رابطه بین عوامل علی و راهبردها را بهبود می‌دهد و نقش میانجی بازی می‌کند و در نهایت، توسعه راهبردها در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای شهرستان بجنورد منجر به تبدیل شدن آنها به شرایط اقتصادی مناسب شهرستان بجنورد خواهد شد.

۶. نتیجه‌گیری

توسعه منطقه‌ای مفهومی جدید در ادبیات برنامه‌ریزی است که هدف آن خلق چهارچوبی مناسب برای دستیابی به یک مفهوم باثبات در استانداردهای زندگی شهروندان و روستاییان است. بنابراین، تحقیق حاضر با توجه به موضوعات مطرح شده و مسائلی از قبیل موقعیت جغرافیایی شهرستان بجنورد، ظرفیت‌های موجود این شهرستان در ابعاد مختلف و جایگاه ضعیف در اقتصاد کشور، به دنبال بررسی وضعیت ساختاری در ابعاد مختلف و ارائه الگوی بهینه توسعه پایدار است. در نهایت، با توجه به نتایج، مدل طراحی شده این تحقیق به شکل زیر به عنوان الگوی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای ارائه شد:

شکل ۷. الگوی نهایی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای

در این مدل، عوامل اجتماعی (جمعیت بالا- سالخورده‌گی جمعیت- مهاجرت نخبگان- بالابودن آسیب‌های اجتماعی نظیر خودکشی و فقر و بیکاری- نسبت باسواد- نیروی انسانی تحصیل کرده- بی‌عدالتی اجتماعی در توزیع خدمات شهری- حاشیه‌نشینی- تراکم جمعیت- آگاهی مدنی- مشارکت مردمی- وجود دانشگاه‌ها- وجود مراکز تحقیقاتی) و عوامل طبیعی (جاذبه‌های گردشگری- موقعیت جغرافیایی (مرزی)- تداوم خشکسالی در استان- زمین‌های کشاورزی- وجود مخاطرات طبیعی استان نظیر زلزله و سیل- برداشت بیش از ظرفیت از منابع آب زیرزمینی- انرژی‌های تجدیدپذیر) به‌عنوان شرایط علی و عوامل زیرساختی (منابع و قابلیت‌ها- توانمندی زیرساخت‌های شهر- توسعه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل ریلی) به‌عنوان شرایط زمینه‌ای به‌صورت مستقیم بر استراتژی‌ها و راهبردهای برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای یعنی عوامل سیاسی (سیاست‌زدگی برنامه‌های توسعه استان- سیاست‌های کلان کشوری- نداشتن استراتژی بر اساس قابلیت‌ها) تأثیر دارند؛ به عبارت دیگر بیان می‌شود که در راستای برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای عوامل علی و زمینه‌ای بیشترین تأثیر را بر انتخاب استراتژی‌های سیاسی برای توسعه منطقه خواهند داشت و باعث به‌وجودآمدن تصمیمات و اقدامات سیاسی به‌عنوان راهبردهای اساسی می‌شود. در این بین، عوامل مدیریتی (مدیریت شهری- عدم انتخاب مدیران براساس توانمندی و تخصص- سیاست‌زدگی مدیران- برنامه‌ریزی ضعیف) به‌عنوان شرایط مداخله‌گر عوامل علی تأثیرگذار را تحت تأثیر قرار می‌دهند که در صورت گرفتن چنین تصمیمات مدیریتی شرایط علی و بروز راهبردهای برنامه‌ریزی توسعه نمود بیشتر و سریع‌تری خواهند

داشت. در صورت بروز عوامل راهبردی در نهایت شرایط اقتصادی (واحدهای صنعتی- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی- مواد معدنی- تورم- دامپروری- کمبود اعتبارات دولتی شهر- تعادل بین بخش‌ها (خصوصی- دولتی)- موقعیت تجاری- صنایع دستی- بازارچه‌های مرزی) برای منطقه در جهت توسعه و حرکت به سمت برنامه‌ریزی خواهند شد. بنابراین، بیان می‌شود در جهت برنامه‌ریزی توسعه، عوامل ذکر شده در بالا بر ساختار تعریف‌شده مؤثر هستند که در صورت مدیریت این موضوع علاوه بر اینکه باید به کلیه این عوامل توجه شود، چهارچوب و تأثیرگذاری و تقدم و تأخر آنها نیز مدنظر قرار بگیرد.

۷. پیشنهادها

- ❖ زیرساخت‌های مناسب و سیاست‌های کلان کشور به عنوان عوامل زمینه‌ای و سیاسی، نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت برنامه‌های توسعه‌ای ایفا می‌کنند.
- ❖ بررسی نقش سرمایه اجتماعی در فرآیند توسعه و تقویت مشارکت مردمی
- ❖ بررسی تأثیرات تغییرات اقلیمی بر توسعه منطقه‌ای و تدوین برنامه‌های سازگاری با اقلیم.
- ❖ با توجه به جاذبه‌های طبیعی و تاریخی شهرستان، توسعه گردشگری می‌تواند نقش مهمی در ایجاد اشتغال و درآمد داشته باشد.
- ❖ با توجه به شرایط اقلیمی و منابع آبی شهرستان، توسعه کشاورزی پایدار و استفاده از روش‌های آبیاری نوین ضروری است.

کتابنامه

۱. اجزا شکوهی، م.، و شاکرمی، ک. (۱۳۹۸). شناسایی متغیرهای مؤثر بر توسعه اقتصادی-اجتماعی آینده شهرستان‌های ایران با رویکرد برنامه‌ریزی سناریومبنا (نمونه موردی: شهرستان خرم‌آباد). *جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس*، ۱۰(۳۸)، ۷۲-۴۹.
۲. بزاززاده، م.، داداش پور، ه.، و مطوف، ش. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری منطقه‌ای، مطالعه موردی (استان آذربایجان غربی)، *برنامه‌ریزی فضایی*، ۴(۲)، ۷۹-۱۰۴.

۳. بندآبادی، ع. و خلیجی، م. (۱۳۹۷). سنجش عدالت اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار نمونه موردی مناطق شهر تبریز. *شهر پایدار*، ۱(۱)، ۷۷-۸۹.
۴. توکلی نیا، ج.، گودرزی، و. و صمدی، ر. (۱۳۹۶). تحلیل توسعه منطقه‌ای استان مرکزی با استفاده از تکنیک های چند معیاره به منظور دستیابی به توسعه متوازن. *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۲(۲)، ۲۸۵-۲۹۹.
۵. جعفری، ف.، کرمی، س.، حاتمی، ا. و اسدزاده، ه. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی توسعه منطقه‌ای کشور بر مبنای شاخص‌های اجتماعی. *آمایش سرزمین*، ۱۲(۱)، ۱-۲۸.
۶. دارابی، س. و فنی، ز. (۱۴۰۰). شناسایی عوامل تاثیرگذار و پیشران های کلیدی در توسعه منطقه‌ای با رویکرد آینده نگاری (موردپژوهی: ایلام). *جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس*. ۱۳(۴۷)، ۱۱۹-۱۳۷.
۷. رهنما، م.، شاکرمی، ک.، و عباسی، ح. (۱۳۹۷). شناسایی و تحلیل پیشران‌های مؤثر بر توسعه منطقه‌ای استان البرز با رویکرد برنامه‌ریزی سناریو مینا. *آمایش سرزمین*، ۱۰(۱)، ۱۶۶-۱۳۹.
۸. زبردست، ا. و سمیه، ع. (۱۳۹۶). گونه شناسی رویکردهای نظری و تجربی نابرابری‌های منطقه‌ای. *دوفصلنامه دانشگاه هنر*. ۹(۱۹)، ۱۶۹-۱۵۳.
۹. زالی، ن. و سجادی، ژ. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه نیافتگی منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد). *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۷(۲۶)، ۴۰-۲۵.
۱۰. زالی، ن. و پورسهراب، آ. (۱۳۹۶). آینده‌نگاری توسعه منطقه‌ای با رویکرد تلفیقی تحلیل ساختار و مدل تحلیلی SWOT مطالعه موردی: استان گیلان. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، ۲۱(۳)، ۲۲۰-۱۸۹.
۱۱. شیخ الاسلامی، ع.، بیرانوندزاده، م. و سرخ کمال، ک. (۱۳۹۰). ارزیابی وضعیت توسعه در استان خراسان شمالی. *فضای جغرافیایی*، ۱۳(۴۲)، ۷۰-۵۵.
۱۲. شیخ بیگلر، ر. و تقوایی، م. (۱۳۹۲). ارزیابی سطح توسعه یافتگی شهرستان های کشور با استفاده از روش های تصمیم گیری چند شاخصه. *جغرافیا*، ۱۱(۳۹)، ۱۵۷-۱۳۸.
۱۳. ساسان پور، ف. و جعفری راد، م. (۱۴۰۰). تحلیل رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد سناریونگاری (مورد مطالعه شهرستان های استان البرز). *چشم‌انداز شهرهای آینده*، ۲(۳)، ۷۲-۵۱.
۱۴. صائبی، م. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی منطقه خراسان رضوی. *پژوهش‌های بوم شناسی شهری*، ۳(۵)، ۵۰-۳۵.

۱۵. مکارم مسجدی، م.، تابان، م. و یاسینی، ع. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی سناریو، پیوند بین آینده و استراتژی. دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصادی، (صص. ۴۳۲-۴۲۱). تهران.
۱۶. میرزا زاده، ح.، و پرزادی، ط. (۱۳۹۷). توسعه منطقه‌ای در ایران با رویکرد عدالت توزیعی. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۸(۵۰)، ۱۷۹-۱۹۸.
۱۷. وارثی، ح.، گودرزی، و.، شبستر، م. و عیسی‌لو، ش. (۱۳۹۵). بررسی سطح توسعه یافتگی بخش مسکن در دیدگاه توسعه منطقه-محور با استفاده از تکنیک Vicor-Toppsis (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مرکزی). جغرافیا و مطالعات محیطی، ۵(۱۹)، ۳۸-۲۳.
۱۸. غفاری‌فرد، م. (۱۳۹۷). بررسی روند سیاست‌گذاری توسعه و توازن منطقه‌ای طی برنامه‌های توسعه در ایران و ارائه راهبردهای اساسی. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری راهبردی عمومی. ۹(۳)، ۴۱-۲۱.

19. Abuiyada, R. (2018). Traditional Development Theories have failed to Address the Needs of the majority of People at Grassroots Levels with Reference to GAD. *International Journal of Business and Social Science*, 9(9), 115-119.
20. -Apostolache, M. A. (2014). Regional Development in Romania-From Regulations to Practice. *Procedia Economics and Finance*, 8, 35-41.
21. Baecher-Allan, C., Kaskow, B. J., & Weiner, H. L. (2018). Multiple sclerosis: mechanisms and immunotherapy. *Neuron*, 97(4), 742-768.
22. Bellù Lorenzo, G. (2011). Development and development paradigms a (reasoned) review of prevailing visions. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, FAO Issue Papers EASYPol Module.
23. Brunetta, G., 2014. Place-based regional policies in Trentino. Planning scenarios for territorial management. *Urbanistica*, 153, 152-155.
24. Brunetta, G., Monaco, R., Salizzoni, E., & Salvarani, F. (2018). Integrating landscape in regional development: A multidisciplinary approach to evaluation in Trentino planning policies, Italy. *Land use policy*, 77, 613-626.
25. Copus, A., Kahila, P., & Fritsch, M. (2022). City region thinking, a zombie idea in regional and rural development? Scotland and Finland compared. *Journal of Rural Studies*, 89, 348-356.
26. Cowell, M. M. (2013). Bounce back or move on: Regional resilience and economic development planning. *Cities*, 30, 212-222.
27. Darkow, I. L. (2014). The involvement of middle management in strategy development— Development and implementation of a foresight-based approach. *Technological Forecasting and Social Change*, 101, 10-24. <http://www.dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2013.12.002>

28. Hammond, E. B., Coulon, F., Hallett, S. H., Thomas, R., Dick, A., Hardy, D., ... & Beriro, D. J. (2024). The development of a novel decision support system for regional land use planning for brownfield land. *Journal of Environmental Management*, 349, 119466.
29. Janssen-Jansen, L. B., & Woltjer, J. (2010). British discretion in Dutch planning: Establishing a comparative perspective for regional planning and local development in the Netherlands and the United Kingdom. *Land Use Policy*, 27(3), 906-916.
30. Jiang, N., & Jiang, W. (2024). How does regional integration policy affect urban resilience? Evidence from urban agglomeration in China. *Environmental Impact Assessment Review*, 104, 107298.
31. Jiang, Y., & Shi, C. (2023). Estimating sustainability and regional inequalities using an enhanced sustainable development index in China. *Sustainable Cities and Society*, 99, 104555.
32. Lyddon, D. (1993). 'Cultural identities in unity: towards planning for sustainable development at a supra-national level', 28th annual Congress of international society of city & regional planners: Cordoba, 1-6 October 1992. *Cities*, 10(4), 337.
33. Parizadi, H. Mirzadeh. (2018). Regional Development in Iran with Distributed Justice Approach. *Journal of Geographic Sciences Research*. 50, 179-198.
34. Petrakos, G. (2009). Regional growth and inequalities in the European Union. *Discussion Paper Series*, 15(2), 23-44.
35. Shen, C., Zhang, X., & Li, X. (2023). Revisiting the regional sustainable development from the perspective of multi-system factor flows—Evidence in the Yangtze River Delta of China. *Heliyon*, 9(8) 1-15.
36. Shenoy, A. (2018). Regional development through place-based policies: Evidence from a spatial discontinuity. *Journal of Development Economics*, 130, 173-189.
37. Soja, E. W. (2009). Regional planning and development theories. *International Encyclopedia of Human Geography*, 259-270.
38. Stewart, K. (2006). Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver. *Cities*, 23(3), 196-204.
39. Susanto, D. (2015). The Usefulness of Local Government Financial Statements for Regional Development Planning Process (An Empirical Study Against the Head of the District Development Planning Agencies in Java and Madura). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 75-80.
40. Wang, K., Chen, X., & Wang, C. (2023). The impact of sustainable development planning in resource-based cities on corporate ESG—Evidence from China. *Energy Economics*, 127, 107087.
41. Yang, Z., Shao, S., Xu, L., & Yang, L. (2022). Can regional development plans promote economic growth? City-level evidence from China. *Socio-Economic Planning Sciences*, 83, 101212.

42. Yu, L. Hou, X., Gao, M. and Shi, P., 2010, Assessment of Coastal Zone Sustainable Development: A Case Study of Yantai, China. *Ecological Indicators*, 10, 1218-1225.
43. Yousif, G. M. A., Mohammed, E. M. E., & Ali, S. A. S. (2018). An Empirical Analysis of the relationship between Economic Growth and Some Macroeconomic Factors in Sudan:(1980-2014), *GCNU Journal*, 11, 145-175.

